



Popielnica Fot. A. Kasprzak



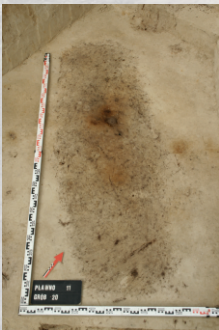
Prace na wykopie. Fot. A. Kasprzak

Kamienne kręgi z Pławna

Na południe od jeziora Krzemno, ukryte w gęstym lesie Nadleśnictwa Świerczyna, znajduje się jedno z najważniejszych odkryć archeologicznych ostatnich lat - cmentarzysko z kamiennymi kręgami. Najbliżej stąd do miejscowości Stare Kalenisko, jednak z racji przynależności administracyjnej stanowisko funkcjonuje w literaturze fachowej jako kamienne kręgi z Pławna.

Systematyczne badania wykopaliskowe prowadzone są od 2016 roku przez Dział Archeologii Muzeum w Koszalinie przy wsparciu organizacyjnym Ośrodka Sportu i Rekreacji w Starym Kalenisku, Nadleśnictwa Świerczyna oraz Urzędu Miejskiego w Czaplinku. Stanowisko składa się z co najmniej trzech kręgów, trzech kurhanów oraz tzw. obiektów płaskich, których obecnie nie widać na powierzchni gruntu. Wynikiem dotychczasowych prac jest przebadanie niewielkiego kurhanu oraz obszaru wokół jednego z kręgów, na którym natrafiono na 31 grobów, zarówno ciałopalnych, jak i inhumacyjnych (stan na 2023 rok). Rozpoznano także wewnątrz jednego z kamiennych kręgów, gdzie natrafiono na zaledwie jeden pochówek oraz pojedyncze obiekty o nieokreślonym przeznaczeniu. Centralny punkt konstrukcji wyznaczał potężny głaz o długości 2,7 m (obecnie przewrócony).

Kamienne kręgi zbudowane są z rozstawionych co 3 metry dużych głazów, które obrabiano, nadając im wydłużony kształt (tzw. stele). Kamienie mierzą od 1,2 do 1,8 m długości i przed rozpoczęciem badań prawie wszystkie były przewrócone. Dodatkowo pomiędzy stelami znajdują się rzędy ciasno przylegających do siebie otoczek. Kręgi z Pławna mają zróżnicowaną średnicę, która wynosi odpowiednio 21 m, 26,5 m oraz 19 m. W 2020 roku znaleziono także kolistą konstrukcję o średnicy około 10 m, zbudowaną ze znacznie mniejszych kamieni. Czy jest to czwarty krąg, rozstrzygną dalsze badania wykopaliskowe. Kamienne kręgi, pomimo że usytuowane na terenie cmentarzysk, nie były okazałymi konstrukcjami grobowymi.



Prace dokumentacyjne w wykopie sondażowym na torfowisku. Fot. C. Kaczmarczyk

Przykład grobu inhumacyjnego. Ciemniejsza barwa jamy wyraźnie odcina się od jasnego piasku. Fot. A. Kasprzak

Ich wnętrza są zazwyczaj pobożone pochówków, choć zdarzają się wyjątki. Zmarłych chowano poza wyznaczonym przez nie obszarem. Na podstawie przekazów pisanych oraz badań na podobnych stanowiskach przyjmuje się, że kamienne kręgi były miejscem, gdzie odbywano plemienne wiece. Podejmowano na nich decyzje ważne dla lokalnej społeczności. Najprawdopodobniej w ich wnętrzu odbywały się także uroczystości związane z chowaniem zmarłych (palenie zwłok, stypy).

Na stanowisku znajdują się 3 kurhany. Były to konstrukcje ziemne, często z dodatkowymi konstrukcjami kamiennymi, które usypywano nad pochówkami. Średnica dwóch kurhanów z Pławna wynosi ok. 8 m a ich wysokość to zaledwie 0,5 m. Trzeci nasyp jest zdecydowanie większy; mierzy 19 m średnicy i ok 1 m wysokości. W przeciwieństwie do kręgów, kurhany były okazałymi konstrukcjami grobowymi, wymagającymi dużego nakładu pracy. Jedyny przebadany dotychczas nasyp nakrywał grób, który jeszcze w starożytności został ponownie otwarty, zapewne w celach rabunkowych. Po złożeniu zmarłego do



Zrekonstruowana gliniana urna na spalone kości (tzw. popielnica), bogato zdobiona ornamentem rytym. Fot. I. Łukajniuk

grobu teren został nakryty kolistym brukiem o średnicy ok. 7 m, i dopiero wówczas usypiano kurhan. Jest to o tyle niezrozumiałe, że kolisty bruk, którego ułożenie wymagało sporego nakładu sił, był ostatecznie niewidoczny.

Zdecydowana większość grobów nie była oznaczana kopcami ziemnymi. Obecnie nie ma po nich śladów na powierzchni. Gdzie dokładnie znajdowały się, mogą rozstrzygnąć jedynie badania wykopaliskowe. Co ciekawe ówczesna ludność chowała swoich zmarłych zarówno w obrządku ciałopalnym, jak i inhumacyjnym (niespalone szczątki, stypy)

Kamienisty bruk pod kurhanem nr 2. W centrum widoczne zniszczenia po starożytnym wykopie rabunkowym. Fot. A. Kasprzak



Sporządzanie dokumentacji rysunkowej. Fot. A. Kasprzak

Do grobów wkładano przedmioty codziennego użytku: metalowe ozdoby, narzędzia czy naczynia ceramiczne.

Charakterystycznym zwyczajem miejscowej ludności jest zupełny brak broni w grobach, co jest o tyle dziwne, że sąsiednie plemiona chętnie wyposażały swoich zmarłych w przedmioty związane z walką. Tego typu praktyki, a także birtualizm (chowanie zmarłych spalonych i niespalonych) oraz obecność kręgów kamiennych pozwala wiązać stanowisko z plemieniem Gotów, którzy zamieszkiwali Pomorze od końca I w do początku III w po Chr. Jest to lud, który przybył ze Skandynawii (skąd przywiódł ideę budowy kręgów nieznaną wcześniej na tych terenach) i po ok 150-letnim pobycie na Pomorzu powędrował na południowy wschód w poszukiwaniu lepszych siedzib.



Krąg kamienny nr I. W centralnej części przewrócona stela o długości 2,7 m. Fot. A. Kasprzak

Cmentarzysko z kamiennymi kręgami w Pławnie śmiało można zaliczyć do wyjątkowych. Dotychczas na Pomorzu znanych było jedynie 5 innych stanowisk tego typu: w Grzybnicy w pow. koszalińskim, Babim Dole-Borczu i Węsiarach w pow. kartuskim oraz Odrach i Leśnie w pow. chojnickim.

W starożytności cmentarzysk z kamiennymi kręgami było zapewne więcej, jednak zostały rozebrane, gdyż duże głazy świetnie nadawały się do celów budowlanych. Tym większa jest zatem wartość stanowiska ukrytego w lasach nad jeziorem Krzemno. Stanowisko z kamiennymi kręgami w Pławnie to cmentarzysko. Marzeniem archeologów jest odkrycie osady (lub kilku osad), którą zamieszkiwali budowniczości kręgów. Powinna ona znajdować się stosunkowo blisko (kilkaset metrów) od miejsca chowania zmarłych, jednak znalezienie osady będzie trudne, z uwagi na brak widocznych śladów na powierzchni oraz porastający okolicę las.

W 2022 r. próbowano rozpoznać inny aspekt życia ówczesnych mieszkańców. Na torfowisku, które sąsiaduje z cmentarzyskiem, wykonano wykop sondażowy potwierdzający, że prawie dwa tysiące lat temu był to niewielki zbiornik wodny. Tego typu miejsca chętnie wykorzystywano do wrzucania przedmiotów w celach rytualnych, co potwierdza cały szereg stanowisk z Danii czy północnych Niemiec.

Czy torfowisko obok cmentarzyska w Pławnie było w pradziejach miejscem ofiarnym, rozstrzygną przyszłe prace terenowe. Aby całościowo przebadать cmentarzysko, znaleźć osadę i rozpoznać torfowisko potrzeba jeszcze wielu lat. Pod koniec 2019 roku powołano „Stowarzyszenie historyczno-archeologiczne Kamienne Kręgi” z sie-



Jedna z wycieczek, które licznie odwiedzają stanowisko w trakcie badań wykopaliskowych. Fot. C. Kaczmarczyk

dzibą w Starym Kaleńsku, którego celem jest zapewnienie pomocy organizacyjnej podczas badań wykopaliskowych. W najbliższych latach planowane jest także powołanie rezerwatu archeologicznego, który stanie się ważnym punktem na mapie atrakcji turystycznych okolic Czaplinka.

Już teraz kamienne kręgi stają się coraz bardziej rozpoznawalne, czego dowodzą liczne wycieczki odwiedzające stanowisko w trakcie trwania badań wykopaliskowych, jak również poza sezonem.

Andrzej Kasprzak
Muzeum w Koszalinie



Zwiedzanie stanowiska z przewodnikiem: biuro@kamiennekregi.pl
Ośrodek Sportu i Rekreacji "Stare Kaleńsko" www.kamiennekregi.pl
Stare Kaleńsko 1, 78-550 Czaplinek
tel. 502 033 060

Osoby zainteresowane wspieraniem prac wykopaliskowych są proszone o dokonywanie wpłat na podany numer konta:
37 1600 1462 1880 3635 1000 0001

Centrum Informacji Turystycznej
ul. Rynek 1, 78-550 Czaplinek
tel. 94 375 47 90
turystyka@czaplinek.pl
www.czaplinek.pl



Szlakiem
Gotów